

Bijlagenrapport
Debat Toekomst Intensieve
Veehouderij

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

uw brief van	uw kenmerk	ons kenmerk	datum
		DL/2003/4101	19-12-2003
onderwerp		doorkiesnummer	bijlagen
Kabinetsstandpunt inzake toekomst intensieve veehouderij in Nederland		4248	3

_____ Geachte Voorzitter,

De stormbal is gehesen: stof voor debat

In mijn brief van 20 juni jl. gaf ik uiting aan mijn ongerustheid over de toekomst van de intensieve veehouderij in Nederland. De hele keten kampt met tekorten op economisch, ecologisch en sociaal gebied. De discussies over de intensieve veehouderij laaien na elke dierziekteuitbraak en ieder incident weer op. De vooruitzichten, van enerzijds nieuwe richtlijnen en beperkingen en anderzijds internationale concurrentie, zijn zorgwekkend (zie bijlage 1).

Ik heb geconstateerd dat er plaats is in Nederland voor de intensieve veehouderij. Het is echter mijn overtuiging dat daartoe grote veranderingen aan de orde zijn en de inspanningen van velen noodzakelijk en omvangrijk moeten zijn. Want er is dan alleen een bestendige plaats, indien de productie, verwerking en afzet scherp gericht is op de relevante markten, de activiteiten zijn ingebed in de gewenste landschappelijke en vereiste natuur- en milieukwaliteiten en voldoen aan de eisen die de samenleving stelt en zal gaan stellen aan de omgang en verstandhouding met het gehouden dier. Met name op het laatstgenoemde vlak voltrekken zich grote maatschappelijke veranderingen in het denken over de relatie die de mens tot het dier heeft en deze zullen zich in toenemende mate en steeds krachtiger manifesteren in de vorm van eisen aan de professionele dierhouderij.

De urgentie is dus hoog, de dilemma's zijn groot. Desondanks is bij velen het besef ervan niet navenant. Om die reden en omdat er geen pasklare oplossingen zijn, heb ik er voor gekozen om mijn analyse letterlijk ter discussie te stellen. Dat brede debat is gevoerd en er moeten nu conclusies worden getrokken.

1. Wat heeft het debat ons gebracht?

Er werd open en constructief gedebatteerd

Ik heb geluisterd naar openhartige en soms felle discussies. Ik heb bereidheid gezien om met elkaar van gedachten te wisselen over lastige onderwerpen, om met andersdenkenden in gesprek te raken en te willen blijven. De analyse van de

Datum	Kenmerk	Vervolgblad
19-12-2003	DL/2003/4101	2

duurzaamheidstekorten en de internationale vooruitzichten wordt vrij breed onderschreven en de dilemma's worden herkend. Ik constateer kortom dat de ernstige situatie in en rondom de Nederlandse intensieve veehouderij-kolom veel verder is doorgedrongen. Ik trof een positieve grondhouding om de eigen rollen en verantwoordelijkheden ter discussie te stellen. Oude posities blijken al langer aan het schuiven te zijn. Veehouders verstaan zich al veel beter en zelfbewuster met milieu- en dierenbeschermers dan enkele jaren geleden. Dierenbeschermers en veehouders gaan gezamenlijk in gesprek met ketenpartijen. Er is kortom sprake van veranderingsgezindheid, al is er ook verschil van inzicht over het tempo en de omvang van de transitie. Er heerst tenslotte een verlangen naar vernieuwing dat breed wordt gedeeld.

Er werd van divergentie naar convergentie bewogen

Het debat begon scherp, confronterend, problematiserend en divergerend. Veel 'oplossingen' die werden aangedragen bestonden uit acties van 'de ander', vaak de overheid. In de loop van het debat is het inzicht gegroeid dat initiatieven in de eerste plaats door het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties moeten worden genomen en gedragen.

Naar het einde toe tekende zich in het debat een convergentie af naar gezamenlijk zoeken en oplossingsgerichtheid. Bij ondernemers zag ik de wil en het vermogen om publieke waarden te incorporeren in hun gedrag. Bij maatschappelijke belangenorganisaties zag ik de wil tot 'publiek ondernemerschap', waarbij risico's worden aangegaan en wordt samengewerkt met andersoortige partijen om oplossingen te ontwikkelen. In het finale stadium van het debat werden de contouren zichtbaar van een gezamenlijk toekomstperspectief en concrete ontwikkelingsstrategieën.

Er werd een toekomstperspectief zichtbaar

Het beeld is dat een koerswijziging naar een duurzame ontwikkeling in Nederland mogelijk en voor een deel al gaande is. Er is hier plaats voor de intensieve veehouderij-kolom, binnen de maatschappelijke eisen van nu. De bereidheid groeit om te werken aan substantiële en zo breed mogelijke prestatieverbetering, waarbij verschillende sporen mogelijk zijn. Het inzicht groeit dat zowel de oorzaken als de oplossingen niet moeten worden gezocht bij de veehouders maar vooral in de hele kolom, inclusief de consument maar ook banken en andere dienstverlenende instellingen. Er werd een toekomstperspectief zichtbaar dat marktgericht is, en dat met 'herkenbare' en 'hoogwaardige' producten ook inhoud geeft aan ecologische en sociale duurzaamheid:

Een breed gedeelde mening is dat het perspectief voor de intensieve veehouderij in Nederland ligt in het betrouwbaar, tijdig en 'business to business' leveren van herkenbare, hoogwaardige en verse producten voor de markt van 150 miljoen kritische en draagkrachtige consumenten in de driehoek Londen-Parijs-Berlijn. Deze consumenten zijn gevoelig voor smaak en gemak en bereid om meer te betalen voor producten die voldoen aan hogere kwaliteitseisen.

Er werden ontwikkelingsstrategieën geformuleerd

Breed wordt gevoeld dat zonder koerswijziging vanuit de kolom de aansluiting op de markt en met de maatschappij verloren zal gaan. Dan zal ook de intensieve veehouderij-kolom (grotendeels) uit Nederland verdwijnen. Het geformuleerde toekomstperspectief inspireerde tot diverse ontwikkelingsstrategieën: een aantal marktgerichte strategieën én

Datum	Kenmerk	Vervolgblad
19-12-2003	DL/2003/4101	3

een vooral maatschappijgerichte strategie. Sommigen bekennen zich al tot een strategie, anderen zoeken nog. Een kleine groep zet in op 'business as usual'.

- **marktgericht : 'naar kwaliteit en segmentatie'**

1. **'business as usual'**. Deze 'low cost, high volume'-strategie is in feite de voortzetting van de huidige, op (Europese) wettelijke minimeisen gebaseerde wereldmarktoriëntatie. Kostprijnsbeperking, korte termijn acties en vrije afzetrelaties zijn overheersende factoren.
2. **brede kwaliteitsverbeteringen en focus op de relevante marktgerichte strategie**. Deze aanpak, onder regie van de (grote) verwerkende industrie heeft tot doel het basiskwaliteitsniveau te verhogen voor de volle breedte van de relevante product- en marketingmix en logistieke dienstverlening. Dit concept behelst versheid van het product, geografisch begrensde markten, optimalisering van logistiek, tracking en tracing, vaste relaties met leveranciers en afnemers, standaardisering van leveringsvoorwaarden en kolomomvattende controlesystemen.
3. **ontwikkelen van nieuwe tussenniveaus én topsegmenten**. Met 'tussenniveaus' wordt bedoeld op specifieke kwaliteitseisen die hoger en op specifieke deelmarkten mikken. Met 'topsegmenten' wordt bedoeld op het ontwikkelen van hoogkwalitatieve, duurere producten voor niches, waar onder restaurants en speciaalzaken. Op 'recept' leveren en specifieke bewerking en aanhechting van belevingswaarden zijn hierin bepalende succesfactoren. Verdere versterking van biologische ketens past hierin.

- **maatschappijgericht : 'naar transparantie en vermaatschappelijking'**

Gekoppeld aan de fysieke kwaliteitsverbetering in de kolom, is ook transparantie en het betrekken van burgers en consumenten bij de ontwikkeling van groot belang. Het gaat om zichtbaar maatschappelijk verantwoord ondernemen en open communicatie. Het omgaan met dieren staat daarbij centraal: dierenwelzijn, vaccineren, de positie van hobbydieren etc.

Tevens is het van belang om aansluiting te behouden bij maatschappelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld rond lifestyle en gezondheid, milieu, natuur en landschappelijke inbedding, maar ook combinaties van zorg en veehouderij.

2. wat zijn de conclusies voor het vervolg?

Mijn conclusies voor de aanpak en rolverdeling

Ik sloot het debat tijdens de Nationale Dialoog af met een scherpe typering van de situatie en wat ons nu te doen staat, die ik hier wil herhalen. De situatie is kritiek. De ontwikkelingsstrategieën moeten nu met kracht worden ingezet. Het is aan ondernemers, dus aan veehouders, toeleveranciers, verwerkers, retail, banken en andere dienstverleners, om deze uitdaging op te pakken en daarbij maatschappelijke organisaties uit te nodigen. Maar andersom kan het ook. De overheid zal dan niet aan de kant blijven staan. Zij zal richting geven en ruimte bieden, naast het scheppen van de voorwaarden en het stellen en bewaken van de grenzen. Zij zal waar dat nodig en mogelijk is ook concrete initiatieven steunen.

Het debat heeft mij gesterkt in mijn eerdere, globale positiebepaling. Die blijkt door een belangrijk deel van de betrokken ondernemers en organisaties te worden gesteund. Ik

Datum	Kenmerk	Vervolgblad
19-12-2003	DL/2003/4101	4

meen er van te mogen uitgaan, nu er bij deze partijen ook sprake blijkt te zijn van een scherp besef van de problemen en zij duidelijk in beweging zijn, dat zij bereid zullen zijn hun verantwoordelijkheid te nemen.

Mijn inzet was tevens dat er in het debat een begin van een gezamenlijk beeld op de toekomst en daarmee een perspectief zou ontstaan. Ik hoopte dat er concrete aangrijpingspunten voor actie zichtbaar zouden worden en dat dit in combinatie met de inzetbereidheid van partijen een basis zou vormen voor het vervolg, namelijk de concrete aanpak van de problematiek. Getuige het geformuleerde toekomstperspectief en de ontwikkelingsstrategieën, is dat ook binnen bereik gekomen en daarmee is een basis gelegd voor concrete vervolgacties van alle betrokken partijen.

3. wat kan van de overheid worden verwacht?

Mijn toekomstvisie

Ik zie dus toekomst voor de intensieve veehouderij in Nederland. En wel een intensieve veehouderijkolom die kwaliteit produceert, en die met service en uitgekiende logistiek opereert op de Noordwest-Europese vers- en conveniencemarkt. Deze intensieve veehouderij-kolom is binnen die algemene oriëntatie veelvormig en biedt de consument een steeds ruimere keuze. Deze intensieve veehouderij vult maatschappelijk verantwoord ondernemen ook in voor de burger die zijn producten niet koopt, maar toch tevreden wil zijn over hoe het daar toegaat en hoe de sector ruimtelijk en maatschappelijk is ingepast. Het is kortom een bedrijfskolom om trots op te zijn! Dit toekomstperspectief wint aan kracht nu het in grote lijnen ook wordt gedragen door een belangrijk deel van de betrokken partijen in de kolom en door maatschappelijke organisaties.

Er is in Nederland plaats voor de intensieve veehouderij-kolom, binnen de maatschappelijke eisen van nu. Voorkomen moet worden dat deze bedrijvigheid zich naar elders verplaatst zónder dat er wezenlijke veranderingen plaatsvinden. Dan verplaatsen we het probleem en 'exporteren' we onze verantwoordelijkheid. Dat betekent wel dat die noodzakelijke veranderingen voldoende tijd en ruimte moeten krijgen. Ik zie daarentegen géén blijvende toekomst in ons land voor de bedrijven die weigeren de ernst van de situatie op langere termijn in te zien en daaraan consequenties te verbinden voor de opstelling en de keuzen die nu gemaakt moeten worden.

Maar de toekomst wordt niet vanuit Den Haag bepaald

De overheid verandert van een zorgzame overheid naar een hulpvaardige overheid. Dat manifesteert zich op tal van terreinen. Ik wil dan ook de lijn van het kabinet volgen: om eerder te verleiden dan te verordonneren, en om te helpen veranderingen uit te lokken en zeker te stellen in plaats van deze te regelen of af te dwingen. Ik wil richting wijzen en ruimte geven, binnen de grenzen die ik vanuit het publieke belang heb te bewaken. In dat kader wil ik partijen ook op hun verantwoordelijkheid aanspreken en de ontwikkelingen nauwlettend volgen. Het draagvlak voor deze lijn groeit, al zijn er nog velen die de overheid een meer dirigerende rol zouden willen toekennen bij het aanpakken en oplossen van de problematiek van de intensieve veehouderij.

Datum
19-12-2003

Kenmerk
DL/2003/4101

Vervolgblad
5

Ik meen dat derhalve de overheid met betrekking tot de intensieve veehouderij:

WEL aanspreekbaar is op:

- hoeden van zwakke waarden (dierenwelzijn, milieu, sociale aspecten), met name door scherpe(re) normstelling in EU-en WTO-verband;*
- ruimte geven aan ondernemerschap;*
- zorgen voor onderzoek, onderwijs communicatie; een adequate kennisinfrastructuur;*
- ondersteunen van vernieuwing, gekoppeld aan initiatieven van derden*

NIET aanspreekbaar is op:

- opstellen en/of financieren van toekomstplannen;*
- inzetten van generieke steunregelingen;*
- opvangen gevolgen van dierziekten of andere risico's;*
- ontwikkelen nieuwe nationale regelgeving die verder gaat dan implementatie van EU-normen;*
- instellen nationale importbelemmeringen of afwijkende BTW-tarieven;*
- dicteren wat burgers en consumenten moeten vinden*

De overheid zet in op twee fronten

In de debatten is ook de mogelijkheid van een prijscorrigerende (consumenten)heffing naar voren gebracht. Hoewel deze oplossing aantrekkelijk lijkt, zijn hieraan grote juridische en handelstechnische bezwaren verbonden, die de feitelijke mogelijkheid van realisatie verhinderen. Bovendien is het draagvlak bij het bedrijfsleven, gelet op de grote administratieve lasten, vrijwel afwezig en blijkt uit onderzoek dat de verwachte effecten voor de boer niet zullen worden gerealiseerd door afwenteling. Om deze redenen zie ik af van het verder ontwikkelen van deze mogelijkheid.

In het proces van transitie naar een duurzame intensieve veehouderij in Nederland, heeft de overheid een nieuwe rol. Wetend dat de toekomst niet vanuit Den Haag wordt bepaald en dat verschillende partijen in de samenleving bereid zijn initiatieven te ontwikkelen, is de overheidsrol niet die van trekker, maar van helper en ondersteuner. De overheid is verantwoordelijk om de beweging van anderen te stimuleren, mogelijk te maken en soms te ondersteunen. Ik kom daarom tot twee gebieden voor overheidsinzet:

- A. verbetering van het kader:** De overheid staat voor het stellen en bewaken van grenzen ter bescherming van zwakke waarden. Maar zij kan ook worden aangesproken op het creëren van omstandigheden in markt en regelgeving waarbinnen de andere partijen kunnen werken aan verbeteringen. Dat kan nieuwe acties behelzen maar zal vooral bestaan uit het aanvullen en ombuigen van bestaand beleid.
- B. steunen van initiatieven:** De overheid zal initiatieven actief steunen, binnen de juridische mogelijkheden en de krappe financiële kaders. Initiatieven moeten voldoende breed en serieus zijn, meerdere partijen in de kolom betreffen, ambitie tonen, heldere afspraken bevatten en bij voorkeur gebaseerd zijn op zelforganisatie. Zij moeten bijdragen aan vermindering van meerdere duurzaamheidstekorten, dan wel aan *grote* verbeteringen op één *groot* tekort.

Datum
19-12-2003

Kenmerk
DL/2003/4101

Vervolgblad
6

In bijlage 2 is een 'groslijst' opgenomen van de onderwerpen en daarbij behorende 'mogelijke acties', gekoppeld aan de sporen A en B. Dit overzicht heeft niet het karakter van een definitief of vastomlijnd 'werkprogramma'. Het is een eerste inventarisatie van mogelijkheden.

De dekking voor het totaal van de inspanningen in de komende jaren bestaat uit drie componenten, te weten (1) benutting en herprioritering van bestaande inzet, (2) benutting van de ICES/KIS-middelen voor transitie duurzame landbouw en (3) inzet van nieuw beschikbare middelen à 22,5 mln.

Met betrekking tot het actief **steunen van initiatieven**, waarbij het ontwikkelen van dergelijke initiatieven maatgevend is, wil ik hier volstaan met aan te geven dat ik voornemens ben om in de komende jaren een aantal maatschappelijke initiatieven en vernieuwende ketenpilots actief te steunen.

Met betrekking tot de **verbetering van het kader**, waarbij ik zelf het voortouw heb, geef ik hierna de belangrijkste voorgenomen acties weer.

1. Level playing field binnen EU hanteren

Mijn uitgangspunt is een Europees level playing field. Wettelijke normen worden in Brussel bepaald, en ik zal dáár dan ook inzetten op aanscherping. Naast een blijvende inzet met betrekking tot milieunormen, zal ik extra aandacht vragen voor verhoging van de EU-normen voor dierenwelzijn, diergezondheid, voedselveiligheid en transparantie.

2. Ruimte voor Ketengarantiesystemen en 'toezicht-op-toezicht' geven

De controle-intensiteit van de overheid kan verminderen als een sector of kolom een adequaat systeem van zelfregulering opzet. In EU-verband is de basis reeds gelegd met de General Food Law. Zo kan ruimte ontstaan voor dynamiek bij de voortrekkers en deze ontwikkeling past in het bevorderen van gesloten, transparante en betrouwbare ketens (rond roodvlees en BSE zijn al stappen gezet). Tevens kan zo het onderscheid met free riders worden gemaakt, waardoor de mogelijkheid ontstaat voor gedifferentieerde maatregelen bij crises en schandalen, en het vaststellen van risicopremies.

Ik zal in de eerste helft van 2004 duidelijkheid geven onder welke voorwaarden de overheid bereid is om op 'toezicht op toezicht' over te gaan. Zoveel als mogelijk, zet ik in op doelvoorschriften. Op basis van deze voorwaarden kunnen over initiatieven afspraken worden gemaakt.

3. Kwaliteitslabeling mogelijk maken

Voor de gewenste ontwikkeling en segmentatie van de markt is er behoefte aan een betrouwbaar en inzichtelijk kwaliteitsonderscheid van producten. Als dergelijke informatie op een label kan worden vastgelegd, kan de consument bewuste keuzes maken en kunnen producenten de door hen geleverde kwaliteit zichtbaar maken. Ik denk daarbij aan een label met 'duurzaamheids'-informatie: herkomst, versheid, dierenwelzijn, veiligheid en milieulast – al dan niet in de vorm van een stippensysteem. Of dit ook op geïmporteerde producten moet worden toegepast is nog de vraag. Immers: het ontbreken van informatie is ook informatie.

Datum	Kenmerk	Vervolgblad
19-12-2003	DL/2003/4101	7

Het is dus zaak partijen aan te sporen én in staat te stellen tot het ontwikkelen en implementeren van kwaliteitslabeling, gekoppeld aan een wetenschappelijk en maatschappelijk breed geaccepteerde graadmeter. Naast het ont-anonimiseren van merkloze producten zou een dergelijk systeem ook een benchmark voor bestaande merken en keurmerken vormen. Ontwikkeling en invoering zou bij voorkeur tegelijk en afgestemd met omliggende landen (m.n. Duitsland) moeten plaatsvinden.

4. Bij nieuwe dierziektenuitbraken enten

Het op grote schaal doden van gezonde dieren als bestrijdingsstrategie zal niet meer voorkomen. Bij nieuwe uitbraken zal waar mogelijk (MKZ, varkenspest) worden geënt. Ik wil het beleid ook zodanig inrichten en aanpassen dat de vele hobbydierhouders en hun dieren zo min mogelijk nare gevolgen ondervinden van het beleid met betrekking tot de bedrijfsmatige houderij. Gewerkt zal worden aan verdergaande aanpassing van het non-vaccinatiebeleid en een goede scheiding van ketens en registratie van dieren. Een wezenlijk onderdeel van de bestrijding alsook de voorkoming van dierziekten is een toenemende aandacht voor bedrijfshygiëne, het in kaart brengen van de contactstructuur tussen bedrijven in de kolom en strenge zorgvuldigheidseisen met betrekking tot de onderlinge contacten van de houders van dieren. Ik zal hieromtrent in nauw overleg met professionele en hobbydierhouders nadere afspraken maken.

5. Nieuwe vestigingsruimte bieden

Er komen binnenkort nieuwe mogelijkheden (Nota Ruimte, wijziging Wet Herstructurering Varkenshouderij) om - met het oog op knelsituaties door onder meer mestbeleid, reconstructie en Kaderrichtlijn Water - duurzame intensieve veehouderijbedrijven te vestigen op nieuwe locaties buiten de kwetsbare zand/reconstructie-gebieden. Als er nog sprake is van belemmeringen, dan zullen die niet bij het rijk liggen. Wat mij betreft liggen de mogelijkheden voor duurzame gemengde bedrijven 'nieuwe stijl' (akkerbouw/intensieve veehouderij) daarmee open. De mogelijkheden voor projectvestigingen van op duurzaamheid gerichte bedrijven die niet op bedrijfsniveau maar regionaal grondgebonden zijn, wil ik op korte termijn verkennen. Ook wil ik meer in het algemeen nagaan waar c.q. bij wie nog belemmeringen bestaan.

6. Kennisinfrastructuur op de toekomst en maatschappelijke behoeften inrichten

De toekomst vraagt om een adequate, kwalitatief hoogstaande kennisinfrastructuur en een goed en bijdetijds vakonderwijs. Hoewel er geen sprake is van een slechte situatie, verdient de kwaliteit en vernieuwing continu de aandacht. Het Kabinet heeft 30 miljoen Euro voor het ICES/KIS-programma Kennisnetwerk Transitie Duurzame Landbouw gereserveerd, dus voor een nieuwe impuls voor de kennisinfrastructuur. In het vakonderwijs is versterkte aandacht nodig voor de maatschappelijke en marktproblematiek rond de intensieve veehouderij. Toekomstgericht gedrag, maatschappelijk verantwoord ondernemen, verandering, marktorientatie en voedselkwaliteit zijn hierin de sleutelbegrippen. In het verlengde daarvan moeten middelen worden ingezet om kennisdoorstroming en -uitwisseling tussen onderwijs, onderzoek en praktijk te versnellen en over en weer te stimuleren. Met name voor (Hogere) Agrarische Scholen liggen hier mogelijkheden.

Datum
19-12-2003

Kenmerk
DL/2003/4101

Vervolgblad
8

7. Bestaand beleid bijstellen

Ik wil ervoor zorgen dat het bestaande beleid maximaal bijdraagt aan de beoogde duurzame ontwikkeling. In het licht van deze ontwikkeling zal voortdurend kritisch worden bezien welke voorwaarden daartoe moeten worden geschapen. Dat betekent ook waar mogelijk terugleggen van verantwoordelijkheden bij de eerstverantwoordelijke partijen, om betrokken partijen meer manoeuvreerruimte te geven en onnodige belemmeringen weg te nemen. Ik heb daartoe via Wageningen UR opdracht gegeven een onderzoek in te stellen naar de meest beperkende wet- en regelgeving die de gewenste dynamiek in de weg staat. Ik verwacht de resultaten daarvan in maart 2004.

8. Thermometer hanteren

De 'sense of urgency' moet blijven bestaan en binnen het veld van betrokkenen breder wordt gevoeld. Partijen moeten op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid en toekomstgerichtheid worden aangesproken. Stilstand signaleren, nieuwe mogelijkheden en perspectieven schetsen en die agenderen beproeven zijn de manieren om beweging te houden.

Ik zal op basis van de waargenomen inzet, ervaringen en resultaten van de uiteenlopende partijen, een jaarlijkse herhaling van de op 10 november jl. gehouden 'Nationale Dialoog' organiseren, om zo jaarlijks de 'temperatuur' van het ontwikkelingsproces op te nemen. Ik overweeg een meer structureel overkoepelend 'platform' voor vernieuwing en inspiratie in te stellen, in aanvulling op de gerichte werkverbanden waarin de feitelijke vernieuwingen worden ontwikkeld. Daarin zullen nadrukkelijk de consumenten vertegenwoordigd zijn.

Tot slot

De toekomst van de intensieve veehouderij is zorgwekkend. Maar er is toekomst als door de diverse betrokken partijen nieuwe wegen worden ingeslagen en als de overheid richting wijst en ruimte geeft, zonder de plicht te verzaken om de controle vanuit het publiek belang vastberaden en professioneel uit te voeren. In de afgelopen maanden is een basis gelegd voor een ontwikkeling die in de komende jaren kan leiden tot heroriëntatie van de intensieve veehouderij-kolom naar een bedrijfstak die daardoor in ons land een blijvende toekomst heeft. Er is wél haast geboden: het is nu of nooit. In de komende 5 jaar moeten de stappen worden gezet die het fundament voor die toekomst leggen. Dat kan, als een ieder zijn verantwoordelijkheid neemt en bereid is om invulling te geven aan de uitspraken en conclusies die de afsluiting van het debat markeerden. Ik zal mij langs de geschetste lijnen daartoe krachtig inzetten.

DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUUR EN
VOEDSELKwaliteit,

Dr. C.P. Veerman

Datum	Kenmerk	Vervolgblad
19-12-2003	DL/2003/4101	9

————— Bijlagen:

1. Situatieschets en vooruitzichten
2. De insteek van de overheid
3. Verslaglegging debatten

Bijlage 1:

situatieschets en vooruitzichten

- **intensieve veehouderijkolom in cijfers (2002) *)**

	varkensvlees	pluimveevlees	eieren
werkgelegenheid	60.000	15.000	11.000
productieomvang	15,4 mln geslachte dieren p.j. (55% voor export)	850 duizend ton geslacht gewicht (60% voor export)	9.700 miljoen eieren (65% voor export)
productiewaarde	12 miljard (hele kolom)	3,2 miljard	2,1 miljard
toegevoegde waarde	3 miljard	800 miljoen + ca. 2 miljard via toeleveranciers, dienstverleners	600 miljoen
Aantal primaire bedrijven	11.851 varkens- en/of zeugenbedrijven	1027 vleeskuikenbedrijven + 250 kalkoen of eenden	Ca 1700 leghennen-bedrijven
Overige bedrijven kolom	23 grote slachterijen en 190 kleinere (incl.slagers). Ook grossiers, uitsnijderij, vleeswarenproductie, vleesconservenindustrie en handel.	502 vermeerderings-bedrijven, 31 broederijen, en ca. 25 slachterijen.	3 fokorganisaties, 54 vermeerderingsbedrijven broederijen, opfokbedrijven, 180 pakstations en ca. 15 eiproductenindustrieën

*) De cijfers over 2003 zijn nog slechts gedeeltelijk beschikbaar. Opmerkelijk is de afname van het aantal varkensbedrijven naar 10.730. In de pluimveehouderij zijn in 2003 geen tellingen uitgevoerd in verband met de uitbraak van Aviaire Influenza

- **duurzaamheidstekorten**

Ecologisch en sociaal: de problemen betreffen het dierenwelzijn, de belasting van de omgeving, de transportintensiteit en bijkomende veterinaire risico's en de ruimtelijke en esthetische aspecten. Maar het gaat evenzeer om de (wijze van) bestrijding van dierziekten, de voedselveiligheid en de spanningen tussen de verschillende professionele en andere vormen van dierhouderij (hobbydieren).

Economisch: voor de overwegend kostprijsgebaseerde intensieve veehouderij in Nederland is het kostprijsvoordeel om allerlei redenen aan het verdwijnen. De productiekosten voor slachtpluimvee en in iets mindere mate varkensvlees zijn in Nederland véél hoger dan het aanbod op de wereldmarkt uit bepaalde derde landen.

- **Vooruitzichten**

Mondiaal: door de uitkomsten van de Doha-ronde van de WTO zullen de invoerheffingen aan de EU-grens verlaagd worden. Internationale concurrentie zal daardoor moeilijker worden. Ondanks aanzienlijke invoerheffingen slagen exporteurs van pluimveevlees uit bijvoorbeeld Thailand en Brazilië er nu reeds in pluimveevlees op de Europese markt aan te bieden tegen lagere prijzen dan de Nederlandse producten. Bij varkensvlees kan zich in de nabije toekomst hetzelfde voordoen.

Europees: er is een toenemend kwaliteitsbewustzijn te verwachten, hetgeen nieuwe kansen biedt. Maar tegelijk zullen ook diverse EU-voorschriften van kracht worden die tot extra verplichtingen en kostenverhogingen zullen leiden. Voor de legkippenhouderij zal in 2012 in de Europese Unie de legbatterij verboden worden. Een vleeskuikenrichtlijn is in voorbereiding die zal welzijnseisen voor vleeskuikens bevatten. Het arrest van het Europees Hof van Justitie van 2 oktober jl. verplicht Nederland tot het invoeren van een nieuw meststelsel m.i.v. 2006. Dat zal eenvoudiger én geheel EU-conform moeten zijn. De Kaderrichtlijn Water zal op termijn eveneens tot strengere eisen leiden en een nieuwe transportverordening zal voorzien in nieuwe, strengere regels voor lange afstandstransporten.

Nationaal: ook nationale ontwikkelingen bepalen de vooruitzichten. Zo zal na afloop van de huidige termijn in 2004 het Diergezondheidsfonds verlengd en vernieuwd moeten worden. Mijn uitgangspunt daarbij is dat kosten in toenemende mate door de sector zelf gedragen zullen moeten worden. Daarnaast zal de maatschappelijke druk op de veehouderijkolom aanhouden en vragen om maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Bijlage 2 :

De insteek van de overheid

De hierna geschetste insteek van de overheid heeft – vooral waar het gaat om de mogelijke activiteiten - niet het karakter van een definitief of vastomlijnd ‘werkprogramma’. Het gaat nadrukkelijk om mogelijkheden, waarvoor in veel gevallen (ook) initiatief van anderen nodig is. Er kunnen zich in de loop der tijd ook nieuwe mogelijkheden aandienen, terwijl nu beschreven acties op termijn niet levensvatbaar of zinvol kunnen blijken.

A. verbetering van het kader

Het kader bestaat niet alleen uit richting geven en ruimte bieden. Het omvat ook het **stellen van grenzen** door middel van regelgeving, normstelling, controle en handhaving. Mijn verantwoordelijkheid hier is op te komen voor de zwakke waarden en voor publieke waarden die alleen door de overheid bewaakt kunnen worden. Op dit vlak is naleving voor mij een belangrijk speerpunt. Wettelijke normen worden vooral in Brussel bepaald. Ik zet in op verhoging daarvan, onder handhaving van een Europees level playing field.

Naast het stellen van grenzen, bestaat de verbetering van het kader ook uit het **scheppen van voorwaarden** voor een duurzame ontwikkeling van de intensieve veehouderij. Een belangrijke voorwaarde – één die bijna als ‘hors categorie’ moet worden beschouwd - is een adequate, kwalitatief hoogstaande kennisinfrastructuur en een goed en bijdetijds vakonderwijs. Voorts denk ik aan de volgende onderwerpen en acties onder de noemer van

‘van zorgen vóór, naar zorgen dát’:

1. zorgen dat bestaand beleid maximaal bijdraagt aan ‘voorwaarden scheppen’

Bestaande voornemens en bestaand beleid zullen in het licht van het debat en de vooruitzichten van de intensieve veehouderij kritisch worden gezien op voorzetting, verbetering, aanvulling of afbouw. Een belangrijk uitgangspunt daarbij is het waar mogelijk teruggeven van verantwoordelijkheden aan de eerstverantwoordelijke partijen: niet om weg te lopen maar om betrokken partijen meer manoeuvreerruimte te geven en onnodige belemmeringen weg te nemen. Ook intensivering, verandering of afschaffing van het bestaand instrumentarium kan zo bijdragen aan een duurzamer intensieve veehouderij.

- **Non-vaccinatie-beleid:** in de Europese Unie zal Nederland zich onverminderd inzetten voor het aanpassen van het non-vaccinatiebeleid, teneinde bij een volgende dierziekte-uitbraak grootschalige ruimingen te vermijden. Hoewel eerste resultaten geboekt zijn (markervaccin KVP, ringvaccinatie MKZ), is nog een lange weg te gaan.
- **Reconstructiebeleid:** De reconstructie kan, mede door de extra impuls uit het regeerakkoord, een forse impuls geven aan het verbeteren van de ruimtelijke inpassing van de intensieve veehouderij binnen reconstructiegebieden. Op dit moment worden in de regio's reconstructieplannen geformuleerd. Meer aandacht is nodig voor ontwikkelingsmogelijkheden, mogelijkheden voor nieuwe concentraties, alternatieve bedrijfsvormen en het leggen van de relatie met mogelijkheden buiten de reconstructiegebieden.
- **Mestbeleid:** Op 3 november jl. heb ik de Tweede Kamer in een brief de koers geschetst m.b.t. een nieuw mestbeleid. Ik ambieer een robuust eenvoudig stelsel dat niet alleen integraal voldoet aan de Nitraatrichtlijn maar ook de administratieve en uitvoeringslasten sterk reduceert. Verheugend is de brede ondersteuning van de aanpak van de mineralenproblematiek.
- **Stimulering van biologische landbouw.** In 2004 is een evaluatie/bijstelling van het beleid t.a.v. biologische landbouw aan de orde. De afgelopen jaren hebben LNV en de sector een aanzienlijke financiële bijdrage geleverd aan het vraaggericht stimuleren van omschakeling naar biologische

landbouw in de varkenshouderij. Voor de periode na 2004 zet ik in op de meest effectief gebleken instrumenten;

- *Preventie en bestrijding van dierziekten.* Bij de herziening van het preventiebeleid wordt gekomen tot een andere verantwoordelijkheidsverdeling waarbij het bedrijfsleven een grotere verantwoordelijkheid krijgt. Voor wat betreft de verlenging van het convenant Diergezondheidsfonds wordt ingezet op een grotere financiële bijdrage van het bedrijfsleven aan de directe bestrijdingskosten. Punten voor verdere verkenning zijn het extra belasten (niet in fiscale zin) van risicovol gedrag en de mogelijkheden van private verzekeringen.
- *Diertransporten.* De intensieve veehouderij zal zich meer moeten oriënteren op de Noordwest-Europese markt. De om welzijnsredenen in discussie zijnde transportbeperking kan daaraan bijdragen. Ik zal mede daarom vasthouden aan mijn bekende lijn in Brussel.
- *Ruimtelijke aspecten.* De terreinen van onder meer mestbeleid, reconstructie en Kaderrichtlijn Water overziende, stel ik vast dat er alle aanleiding is de ruimtelijke aspecten van de intensieve veehouderij in een breder geografisch kader dan de reconstructiegebieden te bezien. De Nota Ruimte (in voorbereiding) zal in beginsel al de mogelijkheid bieden voor bedrijfsvestigingen buiten reconstructiegebieden. De wetgeving die het overeenkomstig verplaatsen van varkensrechten mogelijk maakt, is vrijwel afgerond. Daarnaast functioneert het Platform Agrologistiek. Er zijn dus nieuwe mogelijkheden, maar het is de vraag of deze voldoende bekend zijn en of er sprake is van andere belemmeringen.
- *Overige, algemene beleidslijnen.* De inzet voor het handhaven én optrekken van het level playing field wordt gecontinueerd. Ook de inzet om te komen tot minder lasten en minder regels wordt – in combinatie met scherpere handhaving – voortgezet. Zoveel mogelijk wordt daarbij van middel- naar doelvoorschriften overgegaan.

2. zorgen dat alle partijen elkaar blijven aanspreken

De 'sense of urgency' moet blijven bestaan en binnen het veld van betrokkenen breder wordt gevoeld. Partijen moeten op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid en toekomstgerichtheid worden aangesproken. Stilstand signaleren, nieuwe mogelijkheden en perspectieven schetsen en die agenderen, daar gaat het om. Bewustwording begint ook en wordt ook gevoeld in het onderwijs, daarom dient daar speciale aandacht naar uit te gaan.

ACTIVITEITEN:

doorkijkbijeenkomsten: Organiseren van gezamenlijke, informele verkenningen om de overheersing van korte termijn denken en handelen te doorbreken en om verbanden/synergie tussen de vooruitzichten op uiteenlopende terreinen in beeld te krijgen (bedrijven, overheden). Scenario-analyses voor de periode tot 2020 kunnen hierbij een rol spelen. Het gaat hier deels om een vorm van 'voorlichting' die breder is en op de langere termijn is gericht dan de bestaande sociaal-economische;

bij elkaar brengen van partijen: Verbinden van potentiële bewegers die (nog) niet tot elkaar zijn gekomen of van partijen die hun gezamenlijke beweging met een convenantachtige afspraak willen bevestigen;

internationaal congres: Onder het motto 'wat kunnen we van anderen leren', zal een internationaal congres worden georganiseerd;

bedrijfsadvies-programma: Via een SEP-achtige aanpak versnelling aanbrengen in bewustwording en verandering bij primaire bedrijven: aldus de ondernemerskeuze voor vernieuwing, aanpassing of afbouw aanscherpen en versnellen. De sociale druk binnen de primaire sector dat uitstappen of kleurverschieten een schande is, moet worden weggenomen;

onderwijs en kennisdoorstroming: In het onderwijs - om te beginnen agrarisch onderwijs - is versterkte aandacht nodig voor de maatschappelijke en marktproblematiek rond de intensieve veehouderij en meer in het algemeen voor toekomstgericht gedrag, maatschappelijk verantwoord ondernemen, verandering, marktorientatie en voedselkwaliteit. In het verlengde daarvan moeten middelen worden ingezet om kennisdoorstroming en -uitwisseling tussen onderwijs, onderzoek en praktijk te stimuleren. Met name voor (Hogere) Agrarische Scholen liggen hier mogelijkheden.

3. zorgen dat een kwaliteitsgraadmeter/label wordt ontwikkeld

Voor de gewenste ontwikkeling en segmentatie van de markt zou één classificatie-systeem voor een betrouwbaar en inzichtelijk kwaliteitsonderscheid van producten, sterk ondersteunend zijn. Daarmee kan de basis worden gelegd voor kwaliteitslabeling, een label met 'duurzaamheids'-informatie (stippensysteem), ook voor geïmporteerde producten. Een dergelijk systeem kan tegelijk een benchmark

voor bestaande merken en keurmerken vormen. Hier bestaat een direct verband met de noodzakelijke aandacht voor consumentenvoorlichting.

ACTIVITEIT:

Partijen verleiden én in staat stellen tot het ontwikkelen van een graadmeter: Ik wil er toe aanzetten dat een systeem wordt ontwikkeld op basis waarvan producten op met name de aspecten dierenwelzijn, herkomst, veiligheid en milieulast kunnen 'scoren', een systeem dat algemeen geaccepteerd is (via zowel wetenschappelijke als maatschappelijke validering). Op basis daarvan is de invoering van een label met deze informatie mogelijk, al dan niet met een stippensysteem. **NOTA BENE:** ontwikkeling en invoering zou bij voorkeur tegelijk en afgestemd met omringende landen (m.n. Duitsland) moeten plaatsvinden. Het doel hiervan moet zijn de consument betrouwbare en overzichtelijke informatie te geven om bewuste keuzes te kunnen maken.

4. zorgen dat ontwikkelingen in beeld komen en blijven

Om de beweging gaande te houden, helpt het als de ontwikkelingen en resultaten in beeld worden gebracht en gehouden en als daarbij gezamenlijk kan worden stilgestaan.

ACTIVITEITEN:

opzet IV-monitor mogelijk maken: Samenwerkende partijen stimuleren en faciliteren om te komen tot een IV-monitor (een jaarlijks overzicht van prestatieverbetering op alledrie de terreinen van duurzaamheid) en daarvoor ook overheidsgegevens beschikbaar stellen;

jaarlijkse thermometer-bijeenkomst: Aan de hand van de stand van de IV-monitor, maar ook op basis van eigen inzet, ervaringen en resultaten van de uiteenlopende partijen, jaarlijks herhalen van de op 10 november jl. gehouden 'Nationale Dialoog';

samenbindend platform. Indien blijkt dat de partijen behoefte hebben aan een algemeen, overkoepelend 'platform' (naast de kleinere, meer gerichte werkverbanden waarin de feitelijke vernieuwingen worden ontwikkeld), kan dat worden ingesteld en gefaciliteerd. Daarin zal dan nadrukkelijk ook de consumentenkant vertegenwoordigd moeten zijn.

B : steunen van concrete initiatieven

Bij het ondersteunen wil ik mij niet op collectiviteit, maar waar mogelijk meer selectief op beweging richten. Het gaat erom beweging mogelijk te maken en te bevorderen.

1. zorgen dat initiatieven aandacht krijgen

Om de sfeer van vernieuwing te voeden en verbindingen te leggen, is het goed als initiatieven en initiatiefnemers zichtbare aandacht en waardering krijgen.

ACTIVITEITEN:

specifieke werk/overlegverbanden faciliteren: Voor noodzakelijke werk- of overlegverbanden in het kader van nieuwe initiatieven, kan desgevraagd ruimte en ondersteuning worden geboden. Ook is inzet van het groene onderwijscomplex aan de orde;

expertpanel: Waar initiatieven stuiten op vermeende hindernissen in de regels, (te) langdurige procedures of onwil, zou dit bij een panel van overheid, bedrijven, maatschappelijke organisaties kunnen worden neergelegd en bezien op oplossingen. Zulks naar analogie van/in aansluiting op werkwijze Platform Agrologistiek.

2. zorgen dat initiatieven kunnen putten uit 'onderzoek en ontwikkeling'

De onderzoeksagenda zal – ten behoeve van een gerichte ondersteuning van initiatieven - voor een deel medebepaald en benut kunnen worden door initiatiefnemers.

ACTIVITEITEN:

nieuw onderzoek: Voor nieuwe, aanvullende R&D-inspanningen die aantoonbaar een essentieel onderdeel zijn van bredere markt- of maatschappijgerichte initiatieven, kan door herschikking extra ruimte worden gemaakt;

praktijknetwerken: Thans wordt gewerkt aan het inrichten en faciliteren van structurele "praktijknetwerken" binnen het DLO-programma 'maatschappelijk geaccepteerde veehouderijsystemen'.

Op basis van gezamenlijke sturing zullen onderzoekers worden ingezet bij de uitwerking van innovaties in de praktijk. In 2004 zal de start plaatsvinden;

interactief ontwerpen: In het hiervoor genoemde DLO-programma is ook een onderdeel interactief ontwerpen en implementeren van nieuwe, maatschappelijk verantwoorde veehouderijsystemen opgenomen. In aanvulling op lopende projecten kunnen ook nieuwe worden uitgevoerd, bijvoorbeeld 'ontwikkeling comfortstal' (NLTO en Dierenbescherming), op basis van 'matching' van gelden;

'communities of practice': 'Communities of practice' en vergelijkbare samenwerkingsverbanden van bedrijven & onderzoek kunnen financieel en anderszins worden ondersteund, en gekoppeld aan internationale onderzoeksinitiatieven.

3. zorgen dat initiatieven ruimte krijgen in Innovatie- en kennisinfrastructuur

Het ministerie van LNV investeert niet alleen in onderzoek en ontwikkeling, maar zorgt voor de instandhouding van een omvangrijke en hoogwaardige kennisinfrastructuur. Daarnaast zorgt LNV onder meer ook voor de ondersteuning van het Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster, als broedplaats voor innovaties die tot stand komen in samenwerking tussen bedrijven, maatschappelijke instellingen, kennisinstellingen en overheid.

ACTIVITEITEN:

inzet innovatienetwerk: Het bestuur van het Innovatienetwerk zal worden verzocht de komende tijd extra ruimte te maken voor innovaties rond de intensieve veehouderijkolom;

ICES-KIS-programma Kennisnetwerk Transitie Duurzame Landbouw: Het Kabinet heeft op 28 november 30 mln. gereserveerd voor het voorstel Kennisnetwerk Transitie Duurzame Landbouw. Een bijgestelde opzet zal begin 2004 definitief worden ingediend en gehonoreerd. Dit nieuwe ICES-KIS-programma biedt ruimte om binnen de onderdelen 'Vitale clusters' en 'Internationale agri-food netwerken' bij te dragen aan de transitie naar een duurzame intensieve veehouderij;

co-innovatie programma pluimveeketens: Ik wil ingaan op het aanbod van het productschap om via de AgroKetenKennis-formule gezamenlijk een nieuw co-innovatieprogramma op te zetten;

demo-regeling: De eerstvolgende openstelling(en) van de zogenaamde demoregeling, zullen specifiek ruimte bieden voor projecten op het vlak van intensieve veehouderij.

4. zorgen dat enkele voorbeeld-initiatieven extra vaart krijgen

Om te dienen als voorbeeld-, demonstratie- en leertraject, en om een aantal van deze zaken snel van de grond te krijgen, wil ik een aantal initiatieven extra steunen. Het gaat daarbij om experimenten aangaande het invullen van 'duurzaamheidstekorten' op het gebied van ruimte, milieu en overlast bij dierziekten maar ook om het verbeteren (mede op grond daarvan) van de relatie met de burgers.

ACTIVITEIT:

vijf maatschappijgerichte initiatieven financieel steunen: Ik wil een vijftal projecten een extra impuls geven. Bij de keuze is de voorbeeldwerking en publieke impact sturend dus er zal sprake moeten zijn van een goede spreiding. Initiatieven kunnen met name communicatief zijn, maar ook de inrichting van een 'ruraal park' betreffen. Ook activiteiten inzake de ontwikkeling en implementatie van een 'kwaliteitsgraadmeter' zouden hier passen.

5. zorgen dat voorlichting en promotie aansluit op gedifferentieerde kwaliteitsontwikkeling

Zodra er sprake is van groeiende verschillen in kwaliteit, dus van segmentatie in het aanbod, dient dat ook nadrukkelijk onder de aandacht te worden gebracht zodat de consumenten van deze nieuwe keuzemogelijkheden ook bewust gebruik kunnen maken. Ook hier hebben het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties het voortouw, maar kan een bijdrage van de overheid wenselijk zijn.

ACTIVITEITEN:

Oprichting van task force: er kan een gezamenlijke task force van overheid en andere partijen worden opgericht, ten behoeve van de inzet voor gerichte en planmatige, aan concrete initiatieven en kwaliteitsontwikkelingen verbonden voorlichting en promotie. Zulks naar analogie van de aanpak rond de bevordering van de biologische landbouw.

6. zorgen dat er letterlijke ruimte is voor pilots

Ondernemers die hun bedrijfsopzet grondig willen veranderen of nieuwe ketenstructuren willen opzetten, hebben daartoe veelal letterlijk ruimte nodig: meer percelen op dezelfde locatie, of percelen op nieuwe locaties. Dat stuit in een aantal gevallen op de vele wetten en regels voor ruimtegebruik.

Eerder stelde ik dat het vrijwel zeker is dat – wat het rijk betreft - nieuwe locaties in andere delen van het land ingericht zouden kunnen worden.

ACTIVITEITEN:

pilot/projectvestiging buiten reconstructie. Omdat er nog geen ervaring is opgedaan met de nieuwe wettelijke mogelijkheden en er wellicht nog allerlei andersoortige belemmeringen uit de weg geruimd moeten worden, wil ik toezeggen om in overleg met mijn collega van VROM concrete pilots de ruimte te geven, waarin duurzaam opererende ondernemingen een nieuwe locatie buiten de reconstructiegebieden willen inrichten. Het initiatief hiertoe dient bij ondernemers te liggen. Ik zal mij hierover verstaan met IPO en VNG.

7. zorgen dat er figuurlijke ruimte is voor pilots

Een grootschalige en door de overheid geïnitieerde inzet van dwingende of kostbare ruimtelijke maatregelen ligt niet voor de hand. Naast het geven van ruimte voor één of enkele specifieke pilots, wil ik daar waar ondernemers initiatieven nemen om tot vernieuwing en/of clustering te komen, ook bijdragen aan het wegnemen van andere belemmeringen.

ACTIVITEITEN:

quick scan-onderzoek meest belemmerende regels: in aansluiting op het reeds bestaande MDW-rapport, is een quick scan-onderzoek naar de meest belemmerende regels in de kolom, dwz belemmeringen in relatie tot concrete vernieuwings-initiatieven, uitgezet. Daarbij wordt vooral concrete ervaring van vernieuwende ondernemers wordt gebruikt;

doorschuifregeling: Bij de herstructurering van de landbouw, waarbij onder meer bedrijfsverplaatsingen, omschakelingen naar andere landbouwactiviteiten plaatsvinden, kan de 'doorschuifregeling' bij staking door overheidsingrijpen een rol spelen. Deze regeling beoogt met name fiscale belemmeringen voor herstructurering weg te nemen. Deze doorschuifregeling is ook van toepassing op agrarische ondernemers die als gevolg van door het kabinet ingezette herstructureringsmaatregelen zelf vrijwillig overstappen naar een andere bedrijfstak. Voor dit zogenoemde overheidsingrijpen geldt dat er wel communautaire of nationale regelgeving moet bestaan die leidt tot herstructurering van een bedrijfstak. Die regelgeving wordt aangewezen bij algemene maatregel van bestuur. Hiervoor is instemming nodig van de Europese Commissie. Op dit moment wordt druk gewerkt om in Brussel goedkeuring te verkrijgen voor de regeling beëindiging veehouderijtakken. De bedoeling is om de werkingssfeer van de AmvB daarna te verbreden naar andere wet en regelgeving zoals de Reconstructiewet concentratiegebieden.

8. zorgen dat toezicht op toezicht mogelijk wordt

Vanuit verschillende kanten wordt de wens geuit dat de overheid haar controle-intensiteit vermindert als een sector of kolom een adequaat systeem van zelfregulering opzet. Zo ontstaat ruimte voor dynamiek bij de voortrekkers en deze ontwikkeling past in het bevorderen van gesloten, transparante en betrouwbare ketens. Recent is een pilot-ketengarantiesysteem rond salmonellavrij pluimveevlees gestart en daarnaast werken overheid en bedrijfsleven al enige tijd samen aan een breed opgezet project Transparantie en ICT.

ACTIVITEITEN:

nationale inzet: Het ministerie zal in de eerste helft van 2004 duidelijkheid geven onder welke voorwaarden de overheid bereid is om op toezicht-op-toezicht over te gaan. Op basis daarvan kunnen over bestaande initiatieven afspraken worden gemaakt.

inzet in EU-verband: ik verwacht in de komende jaren een stroomversnelling, zoals ook blijkt uit mijn beleidsprogramma 2004-2007. Binnen de EU is de basis reeds gelegd met de General Food Law. Ik zal mij in de EU echter blijven inzetten op voldoende tempo en een bredere toepasbaarheid van toezicht op toezicht binnen de EU-regelgeving.

De toekomst van de intensieve veehouderij nader bekeken de sector zoekt naar oplossingen

In oktober 2003 organiseren vier regiodirecties van het Ministerie van LNV elk een debat over 'De toekomst van de intensieve veehouderij'. De debatten vinden plaats in Deventer (Directie LNV Oost), Alphen aan de Rijn (Directies LNV Zuidwest en Noordwest), Asten (Directie LNV Zuid) en Marum (Directie LNV Noord).

Aanleiding voor deze debatten is een brief die minister Veerman op 20 juni aan de Tweede Kamer heeft gestuurd. Hij stelt daarin het debat te willen aangaan over de tekortkomingen van de intensieve veehouderij op alle drie aspecten van duurzaamheid: economische duurzaamheid (Profit), ecologische duurzaamheid (Planet) en sociale duurzaamheid (People).

De oproep van de minister wordt door minstens 750 mensen opgevolgd. Zo trekt het debat in Deventer meer dan 200 belangstellenden, het debat in Alphen aan de Rijn zo'n 150, in Asten meer dan 250 en het debat in Marum zo'n 150. Een opkomst die garant staat voor een diversiteit aan meningen en invalshoeken, wat een goed beeld geeft van het palet aan onderwerpen dat speelt.

De debatten worden geopend door Minister Veerman. Hij geeft aan te willen luisteren naar wat er zoal leeft. Alvorens mogelijke oplossingen aan te dragen, wil hij eerst horen en zien wat de knelpunten zijn. Oplossingen worden naar zijn mening samen gemaakt. "De wereld", zo stelt hij, "wordt niet vanuit Den Haag gemaakt. Ketenpartijen zijn verantwoordelijk voor wat er gebeurt".

Samenstelling publiek tijdens de regionale debatten in procenten

Groep	Deventer	Alphen a/d Rijn	Asten	Marum
Veehouder	39,15	44,12	49,55	50,39
Kolom	21,39	14,71	22,32	16,54
Maatschappelijke organisatie	17,92	24,51	16,52	18,10
Overheden	17,34	8,82	6,70	8,66
Overigen	5,2	7,84	4,91	6,30

Aan de hand van stellingen behandelt Peter van der Geer, die optreedt als voorzitter, de zeven dilemma's van de minister. Deze stellingen verschillen hier en daar per regio, om in te kunnen spelen op de specifieke regionale omstandigheden. Ze hebben vooral ten doel de discussie te sturen, maar mogen een vrije gedachtewisseling niet in de weg staan.

De door minister Veerman geformuleerde 7 'dilemma's'

1. maatschappelijke belangen versus bedrijfs/sectorbelangen
2. maatschappelijke kosten versus smalle bedrijfsmarges
3. dierenwelzijn versus veterinaire voorwaarden
4. marktwerking versus ingrijpen in de markt
5. nationale duurzaamheideisen versus internationale afwenteling
6. vereenvoudiging van regelgeving versus verhoging kostprijs
7. de noodzaak van vertrouwen versus het gebrek aan vertrouwen

Ruim 60% van de aanwezigen stelt bij aanvang van het debat goede verwachtingen van de bijeenkomst te hebben en stemt door middel van stemkastjes, "het 'een stap in de goede richting' te vinden". Hoe zit het met het dilemma **'maatschappelijke versus bedrijfs- en sectorbelangen'**? Deelt het publiek de opvatting van de minister dat de intensieve veehouderij tekortkomingen vertoont op de drie aspecten van duurzaamheid? Is het publiek in Deventer het hier voor 85% mee eens, in de andere steden delen veel minder mensen deze mening. Wat is nu precies duurzaamheid? "Voor een boer geldt dat gezonde bedrijfsvoering ook onder 'duurzaam' kan worden gerekend", zo zegt een veehouder. "Het is een slechte vraag. De toekomst kan niet zonder duurzaamheid", vindt een ambtenaar. In Marum schetst een veehouder dat de gemiddelde uitgave voor voeding tussen 1945 en 2000 is gedaald van 15% naar 8% van het inkomen. Het stellen van duurzaamheideisen aan voedsel kost echter geld, wat haaks staat op deze daling.

Het tweede dilemma haakt hierop aan: **'maatschappelijke kosten versus smalle bedrijfsmarges'**. Want "is het niet de belastingbetaler die indirect moet meebetalen aan maatschappelijke kosten?", zo luidt de stelling. Veroorzaakt door zowel gangbare als door duurzame productie. Dit leidt tot verhitte discussies. De veehouderij verzet zich niet tegen 'duurzaam' produceren. Het benodigde financiële rendement vormt in deze 'verduurzaming' echter vaak een knelpunt. Supermarktketens kopen naar veler mening voornamelijk op prijs, waarbij goedkope import voor de Nederlandse veehouder een continue dreiging vormt. Het doorberekenen van alle kosten van het gangbare product aan de consument, zou de biologische landbouw een grote impuls geven. Doch hier geldt, zo luidt de klacht, "de supermarkt blijft de klant met goedkope, buitenlandse waar bedienen".

Een aantal veehouders vindt dat ze voldoende duurzaamheideisen inwilligt. Dit wordt door een aantal maatschappelijke organisaties onderschreven: "de agrarische sector neemt wel degelijk een belangrijk deel van de maatschappelijke kosten voor zijn rekening. De crisisbestrijding is voor een goed deel betaald uit het bestrijdingsfonds". Een aantal sprekers wijst op de willekeur waar het gaat om maatschappelijke kosten, zoals bijvoorbeeld terrorismebestrijding of het beveiligen van voetbalsupporters. Kosten hiervoor worden door de samenleving zonder morren opgehoest.

Vinden sommigen dat de intensieve veehouderij zich als 'gewone' bedrijfstak moet gedragen, anderen stellen dat er grote rechtsongelijkheid heerst. In dit kader wijst een veehouder op de verschillen in behandeling door de overheid tussen veehouderij en bijvoorbeeld de tuinbouwsector en de akkerbouw. Laatste twee sectoren worden door goedkoop gas en protectionisme flink bevoordeeld.

"Een goed maatschappelijk draagvlak", zo reageert een vertegenwoordiger van een politieke partij, "is belangrijker voor het voortbestaan van de veehouderij dan mogelijke subsidies. Agrariërs moeten nadenken over hun plaats in de maatschappij en wat deze van hen verlangt. Dan moet je nadenken over dierenwelzijn en milieueisen".

Maar ook de burger in zijn rol als consument laat het afweten. Tijdens stemmingen in Marum en Asten

blijkt dat een groot deel, respectievelijk 59% en 53% vindt dat de burger wel degelijk ook de lasten van mogelijke dierziekten moet dragen. "Wanneer het goed gaat profiteert de consument. Wanneer het niet goed gaat, moet de consument meebetalen", stelt een veehouder. Deze opmerking wordt door een ander nader ingevuld: "een consument is een marktpartij, een burger heeft ook ethische overwegingen. Ethisch moet de belastingbetaler in zijn rol als burger, meebetalen aan dierziektebestrijding, maar economisch, in zijn rol als consument, niet. Dat is niet zijn verantwoordelijkheid."

Zwakke schakel, zo werd gesteld, zijn de supermarktketens. Deze willen over gevaccineerd vlees geen (prijs-) afspraken maken, waardoor het een onderscheidend marketinginstrument wordt.

Naast een discussie over geld, leidt dit dilemma ook tot debat over het vaccinatiebeleid. Veel veehouders zijn vóór vaccinatie. Het leed dat door het non-vaccinatiebeleid is ontstaan, wordt door veel partijen ervaren als een zaak voor de overheid. Daarnaast, zo werd gesteld, moeten hobbydieren zonder meer worden gevaccineerd, zij het op kosten van de eigenaar. Dit kan nu reeds, wanneer je voor deze dieren de veewetgeving opheft.

Maar sprekende over ziekten: "dieren binnen is beter dan buiten". Met deze stelling wordt het dilemma '**dierenwelzijn versus veterinaire voorwaarden**' ter discussie gesteld. Het overgrote deel van de aanwezige veehouders is het met deze stelling eens: van 65% in Deventer tot 79% in Alphen aan de Rijn. Veel maatschappelijke organisaties stemmen echter overwegend voor buitenlopende dieren. Tijdens het debat wordt onderscheid gemaakt tussen 'grondgebonden bedrijven', zoals melkveehouderij en biologische landbouw, versus intensieve veehouderij. In feitelijke zin! "Dit onderscheid verruimt de discussie", zo wordt benadrukt. Grondgebonden landbouw vervult namelijk een belangrijke rol in het landelijke gebied en het beheer daarvan. Desbetreffende boeren zouden hiervoor moeten worden betaald. Dierziektes die hier kunnen ontstaan vormen een maatschappelijke last en de bijkomende kosten moeten door de samenleving worden betaald. Dierziektes ontstaan in de intensieve sfeer zijn bedrijfsmatige kosten en dus voor de veehouder in kwestie.

De stelling impliceert spanning tussen veiligheid en gezondheid, zo stelt een maatschappelijke organisatie. "Gangbare veehouderij roept beelden op van een laboratoriumomgeving, die zeer beschermd is. Dieren buiten laten lopen, doet mensen geloven dat dieren meer ziektes kunnen oplopen". Mijn dilemma, zo stelt de spreker, is dus dat wanneer je dieren binnen wilt houden, elk dier buiten een gevaar vormt. Dieren buiten houden gaat echter niet alleen over ruimte, maar ook over weerstand van het dier en de kwaliteit van het product". De herintroductie of het 'inkruisen' van oude sterke rassen zou hier soelaas kunnen bieden.

Maar is een dier een product? In ieder geval één van de aanwezigen is van mening van niet. "Dieren moeten lekker buiten kunnen lopen". Maar een aantal veehouders denkt daar anders over. "Dieren van de intensieve veehouderij zijn zo gewend aan binnen. Je kunt ze niet langer vergelijken met de traditionele dieren van de boer uit het verleden". Natuurlijk "zijn dieren buiten het mooist", maar een veehouder wijst op de strijd om ruimte en dus op het financiële aspect. "Wanneer de consument voor scharrelvlees wil betalen, haalt de supermarkt geen vlees meer uit Brazilië".

Maar hoe gedraagt die consument zich eigenlijk? Het dilemma '**marktwerking versus ingrijpen in de markt**' is in Deventer vertaald in de stelling: "een consument is de zwakste schakel in duurzame ontwikkeling". In de andere steden gold: "een consument moet gedwongen worden duurzame producten te eten". Ruim 60% van de aanwezigen vindt dat de markt haar werk moet doen, maar de overheid heeft wel degelijk een taak. In ieder geval moet de Nederlandse politiek in Brussel scherper onderhandelen om kosten ook daadwerkelijk aan de sector door te berekenen: in Europees verband.

Tevens wordt gepleit voor een financieel instrument om de verkoop van duurzame producten te stimuleren.

Gewezen wordt op de verwijderingsbijdragen voor witgoed en de verplichte katalysator in auto's. Een maatschappelijke organisatie wijst op Frankrijk, dat met accijnzen op import schijnt te werken. Over één zaak is men het in de kolom in ieder geval eens, "er dient veel meer te worden geïnvesteerd in voorlichting". De consument niet sturen, maar begeleiden. Door producten bijvoorbeeld te labelen en slim te positioneren in het schap. De supermarktketens spelen hierin een cruciale rol. Zij zijn immers in staat de keuze te beperken tot producten die aan Nederlandse duurzaamheidsproductienormen voldoen. Een aantal veehouders vindt de markt "de beste zedenmeester", en moet de consument, toch vooral gedreven door prijs, gewoon worden bedient. "Mits", zo stellen maatschappelijke organisaties, "in die prijs de maatschappelijke kosten zijn verdisconteert". Het gaat echter niet alleen om de prijs, zo wordt gesteld: maar om meerwaarde, kwaliteit, een product met "een verhaal": er moeten ketens komen die toegevoegde waarde realiseren. "Kijk nou eens naar de auto's die buiten staan, kijk nou eens naar de kleren die we aan hebben; hebben we gekozen voor het goedkoopste? Ik dacht het niet. De veehouderij kolom zou moeten analyseren wat er nodig is om de consument meer te laten betalen". De veehouder moet "de slag maken van vakmanschap naar ondernemerschap", zoals op een evaluatieformulier te lezen valt.

Maar hoe zit het dan met onze nationale duurzaamheidseisen in internationale context. Het dilemma '**nationale duurzaamheidseisen versus internationale afwenteling**', wordt besproken aan de hand van de stelling "Er moet intensieve veehouderij in Nederland blijven", later aangepast door "Er kan intensieve veehouderij in Nederland blijven."

Gezien het percentage veehouders dat tijdens de debatten aanwezig is, ligt de uitslag voor de hand. Maar liefst 77% tot bijna 81% van het totaal aanwezigen stemt in met de stelling. Maar hoe dan? Het systeem lijkt lek, waarbij productie, export en consumptie dusdanig zijn geïnternationaliseerd, dat het schier onmogelijk is het vraagstuk nationaal aan te pakken. Alleen door te regionaliseren, zo stelt men, dus alleen produceren voor eigen regio, invoeren van importheffingen en accijnzen en gelijke regels – een 'level playing field' – valt grip te krijgen op de kolom. Dan vallen er afspraken te maken omtrent een minimumniveau aan dierenwelzijn en milieubescherming. Het IKB-keurmerk wordt genoemd als goed instrument, maar "dit zegt niks over de kwaliteit van productiewijze, slechts over de kwaliteit van het product". De supermarktketens echter, vormen voor velen de grote boosdoeners. Deze kopen mondiaal in en kunnen onder 'de regionale prijs' aanbieden, zonder rekening te houden met onze zelf opgelegde regelgeving.

Deze regelgeving werkt door in de prijs. Het dilemma '**vereenvoudiging van regelgeving versus verhoging kostprijs**' is in Deventer als dilemma besproken. In de andere steden geldt de stelling: 'Maatwerk, uitzonderingen en ontheffingen bij regelgeving dienen te worden vermeden'. In Alphen aan de Rijn stemmen 77% van de veehouders in met deze stelling. In Marum zo'n 45%. Een opvallend verschil. De discussie concentreert zich met name op de voor velen complexe regelgeving. "We moeten van middelregelgeving naar doelregelgeving", zo stelt een veehouder. De sector kan daarbij zelfregulerend optreden, bijvoorbeeld door certificering. Regels worden dan door de sector zelf gedragen.

Daar is vertrouwen tussen marktpartijen onderling en de overheid voor nodig, wat het laatste dilemma voor het voetlicht brengt: '**de noodzaak van vertrouwen versus het gebrek aan vertrouwen**'. Een lastig dilemma dat in de diverse regio's elk op eigen wijze in een stelling is verwoord. Centraal staan het te nemen initiatief en verantwoordelijkheid. Aan de overheid wordt meegegeven nu eens werk te maken van de reconstructie. Onzekerheid schaadt ondernemerschap en leidt tot wrevel. De supermarktketens moeten 'voorlopers', dat wil zeggen partijen die hun nek uit durven steken belonen. Nu blijft het nemen van initiatief riskant. De burger zou voorts zijn verantwoordelijkheid moeten nemen, maar ook worden geholpen in het verkrijgen van vertrouwen. Het woud aan keurmerken helpt daar niet bij. Extra voorlichting is geboden.

Concrete toezeggingen tonen beweging in de intensieve veehouderij

Partijen zien mogelijkheden tot duurzame samenwerking

10 november 2003, Landgoed Heerlijkheid Mariënwaerd te Beesd

Wat is de toekomst van de intensieve veehouderij in Nederland? Op uitnodiging van minister Veerman discussieerden zo'n 170 beslissers en belanghebbenden over deze vraag. Tijdens deze 'Nationale Dialoog' stonden onder het motto "De sector in beweging", verantwoordelijkheden en oplossingsrichtingen centraal. Niet vrijblijvend, maar concreet: wie neemt het initiatief en wie gaat hierover met wie in gesprek?

Deze dialoog vormde de afsluiting van een regionale debatcyclus. Gaf de cyclus veehouders, vertegenwoordigers van belangenorganisaties en belanghebbenden uit de kolom de gelegenheid haar of zijn standpunt naar voren te brengen, de dialoog bracht de discussie op een hoger plan.

De arenaopstelling, met een binnen- en buitenring, bood zo'n 45 vertegenwoordigers uit de kolom in de binnenring de mogelijkheid direct met elkaar in gesprek te laten gaan. Gasten in de buitenring kregen desgewenst het woord. De minister, als kritische toehoorder, kon op eigen initiatief deel nemen aan de dialoog en werd door zijn plaats in de binnenring ook direct aangesproken. Op zijn beurt nam de minister diverse malen het initiatief tot nadere discussie.

Het programma kende twee hoofdthema's, het thema 'maatschappelijke waardering' en het thema 'markt'. De middag werd in opdracht van het ministerie georganiseerd door stichting Het Portaal en stond onder leiding van Peter van der Geer van Debat en Dialoog.

Maatschappelijke waardering

Uit de belevingsmonitor die door het ministerie van LNV is uitgevoerd, blijkt dat de burger er niet van overtuigd is dat het goed gaat met het dierenwelzijn. De maatschappelijke waardering voor de sector is daardoor laag. Hoe kan dit worden verbeterd?

Zowel de dierenbescherming, als vertegenwoordigers van de hobbydierhouders en pluimveehouderij pleiten in dit kader voor het opheffen van het non-vaccinatiebeleid. De ruimingen hebben tot grote maatschappelijke weerstand geleid. "Door dierziekten op deze wijze te voorkomen, kunnen hobbydier- en intensieve veehouders naast elkaar leven", zo wordt gesteld. Tijdens het Nationale Pluimveedebat van 3 november jl. is reeds gebleken dat beide groepen samen met de minister hun zaak in Brussel willen bepleiten. Stichting Natuur en Milieu verruimt de discussie graag in de richting van natuurbeheer, ook hier valt voor de sector waardering te winnen. "De Minister heeft nu gedonder met de nitraatrichtlijn, maar hij krijgt ook gedonder met de habitat- en vogelrichtlijn".

Het grote prijsverschil tussen gangbaar en biologische producten in combinatie met het oerwoud aan (keur-) merken belemmert een verduurzaming van de sector, zo luidt het commentaar vanuit een maatschappelijke organisatie. Waarom geen geïndiceerd cijfer voor dierenwelzijn en fiscale voordelen voor biologische producten? De vertegenwoordiger van Albert Heijn bepleit een middenweg. "Alsof er geen mogelijkheden liggen tussen 'hemel' en

'hel'. Waarom wordt er steeds gepolariseerd?". Stel een eisenpakket op voor het middensegment tussen bulk en biologisch. Introduceer hiervoor een certificeringssysteem, zodat iedereen kan zien waar die producten uit bestaan en dat dit wordt gecontroleerd. De overheid moet daarbij helpen, want "het is een illusie om te verwachten dat dit door de sector zomaar wordt opgepakt, gezien de wetten van de markt." Daarbij bepleit de Albert Heijn vertegenwoordigster versoepeling van de eisen voor biologisch vlees. "Je kunt dan veel meer in het middensegment kwijt.

Simone Hertzberger van Albert Heijn voert het woord

Het Productschap ziet slechts een stimulerende rol voor de overheid. De sector kan haar eigen verantwoordelijkheid nemen. Een voorbeeld, zo wordt gesteld, is de vleeskuikensector. Hier heeft de sector zelf een dierenwelzijnregeling geïntroduceerd, goedgekeurd door de SER. Ook binnen IKB heeft dierenwelzijn een plaats. Er moet gereguleerde marktwerking zijn.

"Maar", zo wordt gevraagd, "is de vraag van de consument aan de boer wel duidelijk?". Wie neemt het initiatief tot produceren van welk product? Dit blijkt al bij al niet geheel helder. Differentiatie wordt breed gezien als mogelijke oplossing. Daarom hebben zo'n 60 varkenshouders, waaronder Hans van der Hoeve een product met milieukeurmerk gelanceerd en wordt bijvoorbeeld met de Dierenbescherming samengewerkt aan een experiment met een diervriendelijke proefstal. Het contact met marktpartijen wordt als evenwel als 'vaag' omschreven. Platform Biologica bepleit

meer aandacht voor commerciële ketens op basis van convenanten.

Van Gemert van de NVV vindt dat de consument en de maatschappelijke organisaties maar moeten aangeven wat men wil. "Als zelfs de retail niet weet wat de consument morgen wil, hoe kan de varkenshouderij die investeringen voor 30 jaar moet doen dan keuzen maken?". "Wanneer de Nederlandse consument een bepaald product wil kan ze dat krijgen, maar er is ook een Europese vraag. Men vraagt en wij draaien." Nederland exporteert zo'n 80% van de alhier gefokte varkens.

Er worden echter vraagtekens gesteld bij de levensvatbaarheid van de Nederlandse varkenshouderij. "We moeten niet denken dat we het zo voor elkaar hebben met allerlei normen en wensen en dat dit in andere landen niet het geval zou zijn. Veel leveranciers van buiten Nederland weten prima wat de Nederlandse consument wil en die kunnen morgen al gaan produceren. Zeker 25% goedkoper". De vertegenwoordiger van Wakker Dier vindt de huidige IKB normering nogal mager waar het gaat om dierenwelzijn. Het zonder verdoving castreren van varkens vindt nog steeds plaats.

Het woud aan keurmerken vormt een grote bron van irritatie. "Ik ben beroepsgedeeformeerd, maar ook ik zie door het bomen het bos niet meer", zo luidt de klacht. De informatie richting de consument verdient extra aandacht. Een legpluimveehouder is voor differentiatie en produceert een grasei, een scharrelei, een ecologische ei en zo meer, maar de consument snapt het niet. Om toch duidelijk te maken dat wel degelijk aan een groot aantal eisen wordt voldaan, vertelt varkenshoudster en vicevoorzitter van de LTO-werkgroep Varkenshouderij Ten Have-Mellema een maatschappelijk jaarverslag voor de sector op te stellen: "Respect kun je ook afdwingen".

Het onderwerp 'maatschappelijke waardering' wordt afgesloten door de minister. Hij ziet beweging en hoopt dat nieuwe initiatieven levenskrachtig zullen blijken. Een recent rapport van Wageningen Universiteit schetst kansen

MBO en HBO scholenwedstrijd

De groene MBO-essaywedstrijd werd gewonnen door Niels Godrie, Joost Maes, Renée Maaswinkel, Jasper de Hoon, Johan Nooren en Leo Amerlaan van het Prinsentuin College in Breda. Hun inzending met als titel 'PowerPoint Presentatie (de uitwerking)', werd door de minister met een cheque van €2.500 beloond. Hun boodschap luidt: "Op de vrije markt kunnen de Nederlandse bedrijven zich alleen onderscheiden door kwaliteit en veiligheid".

De groene HBO-essaywedstrijd werd gewonnen door Marieke van Liempd, Anna Schildtwacht en Eva Lunenberg van de HAS in Den Bosch. De auteurs van het essay met als titel 'Duurzaam uiteindelijk goedkoper!?!', werden ook door minister Veerman beloond met een cheque van €2.500. Hun boodschap luidt: "De overheid zal een intensivering in de duurzame markt moeten doen die aan de hand van lagere milieukosten terug verdiend zal kunnen worden".

De jury bestond uit een vertegenwoordiger van de Rabobank, Vakblad Groen Onderwijs en NAJK. Het winnende essay verscheen op 11 november in het Agrarisch Dagblad.

Winnaars van de MBO-essaywedstrijd ontvangen van de minister hun prijs

voor de versvleesmarkt in Noord-West Europa (driehoek Parijs, Londen, Berlijn). De minister stelt dat de overheid er is om die mensen die initiatieven nemen te helpen. "Wat moeten we nu even terzijde leggen om initiatieven een kans te geven?", zo vraagt hij zich af. De regelgeving rond stankwetgeving, mestproductierechten en ammoniakproblemen worden aangedragen als hindernissen. Co-vergisting wordt aangedragen als rendabele activiteit in de toekomst. Maar hier ligt regelgeving dwars.

Markt

Waar liggen de kansen, hoe is de markt? Zo start het laatste gedeelte van de nationale dialoog. Doornbos van LTO Nederland heeft hierover een uitgesproken mening: "het probleem is, de sector krijgt geen marktsturing op basis van de signalen". Alleen wanneer er aan de consumentkant iets gebeurt, kunnen er dingen veranderen, zo stelt hij. "Het is een schande dat wij bezig zijn met meer doen aan maatschappelijke signalen, terwijl de supermarkten alleen het prijssignaal afgeven. Ook de tussenschakels zijn niet in staat gebleken, door concurrentie, het nieuwe product in de markt te zetten."

Maar prijs is volgens de vertegenwoordiger van Albert Heijn maar één onderdeel: "wat we hier zitten te bedenken kan het buitenland ook".

Overlevingskansen zitten niet alleen aan de kostprijzijde. Dit wordt bevestigd door Dekker van Nutreco, "we moeten gedifferentieerder aanbieden". Ook moeten we markten dichter bij huis zoeken, de wereldmarkt is verloren. Een stelling die door van Gemert niet wordt gedeeld. Eerdere vermeende bedreigingen, zoals de concurrentie uit Spanje bleken onjuist. "Als wij op dezelfde wijze, op een 'level playing field' mogen en kunnen produceren als de concurrenten, dan zijn wij met onze kennis, infrastructuur én ons ondernemerschap in staat de concurrentie het hoofd te bieden."

Maar volgens minister Veerman snijdt dit geen hout. "De realiteit gebiedt te stellen, dat op basis van de cijfers die er nu zijn u het niet gaan redden. De bescherming die er is gaat verdwijnen. Uw strategie is niet levensvatbaar, u mag uw leden geen toekomstbeeld voorhouden dat niet realistisch is. Met alleen een 'level playing field' in Europa komen we er niet."

De minister wordt hierin bijgevallen door een vertegenwoordiger van de Stichting Solidariteit Pluimveehouderij: "we worden links en rechts ingehaald door Thailand en Brazilië. Ze komen toch over de muur, terwijl er 35% invoerheffingen op zit." De pluimveesector wil de kritische consument in de kleine driehoek bedienen.

Maar mocht er nu een product en productiewijze

worden geïntroduceerd, boven het basis niveau, zo vragen minister Veerman en Zents zich af, wordt dat dan door SNM gesteund? Van den Biggelaar van SNM stemt hiermee in. Wakker Dier en de Dierenbescherming zijn ook geïnteresseerd, mits er omtrent dierenwelzijn duidelijke verbetering wordt geboekt.

Varkenshouder Houben stelt dat de markt blijkbaar moet aangeven wat er verkocht en gekocht moet worden op basis van maatschappelijke eisen. Maar hij koopt wereldwijd in. Als er nu dadelijk vlees uit andere landen buiten Europa komt, dat wel aan kwaliteit, maar niet voldoet aan maatschappelijke eisen, dan hebben veel varkenshouders een probleem. Hij wil bij de minister pleiten dat er bij WTO onderhandelingen als die importheffingen er af gaan, er ook rekening wordt gehouden met maatschappelijke eisen (greenboxes) zoals die hier worden gesteld.

Het antwoord van de minister is helder: "we willen voorop in het peloton, maar gaan niet demarreren. Dat is regeringsbeleid. We gaan onze eigen producenten niet op een achterstand zetten, omdat we eisen stellen die de rest van Europa nog niet eerbiedigt. We gaan wel proberen om het kwaliteitsniveau op dierenwelzijn en kwaliteit omhoog te brengen. We moeten gelijk optrekken, maar wel het initiatief houden tot verbetering."

Volgens Van Doorn van Best Meat, één van de grootste vleesverwerkers van de EU, heeft zijn bedrijf geen toekomst, wanneer niet wordt voldaan aan de minimale eisen van maatschappelijk produceren. "Je moet bepalen hoe de markt in elkaar zit en daar op in spelen." Vertrouwen in de toekomst "ontstaat wanneer je kijkt naar wat de consument wil, je dat vertaald dat naar het grootwinkelkanaal en dit labelt. Je moet de markt volgen en ontwikkelen, met voldoende schaal. Stel eisen aan je leverancier. Kleine initiatieven zijn wel interessant, maar marketing kost geld en dan is massa nodig."

Kleine initiatieven blijven echter wel noodzakelijk en sommige blijken levensvatbaar. Zo produceren boeren voor de baconconsumptie in Engeland en voldoen aan de aldaar gestelde eisen; zeugen

moeten los lopen, beertjes mogen niet langer worden gecastreerd.

Een ander voorbeeld is het LIVAR-varken, een speciaal gefokt varken dat buiten loopt. Een initiatief van 5 varkenshouders die een basis vinden bij gewone gangbare bedrijven. Ondanks dat varkensvlees het imago van een stuntartikel heeft, is het mogelijk het als merk af te zetten in het horecakanal, in toprestaurants.

Ook een aantal keurslagers hebben een eigen kwaliteitsproduct ontwikkeld, zo stelt een vertegenwoordiger van Milieukeur. "Vanaf 1996 moesten producten aan allerlei nieuwe criteria voldoen, maar gingen anoniem de markt in. Milieukeur, Stichting Natuur en Milieu, de Consumentenbond en anderen stellen nu elke twee jaar een eisenpakket voor de producten vast." Bij de vereniging van keurslagers worden middels een convenant nu zo'n 5.000 karkassen per week verkocht, dat is geen niche meer.

Maar dit zijn voorbeelden, zo wordt gesteld door Ten Have-Mellema. Zijn er nog meer en wat moeten boeren doen om in te spelen op de markt? Ze geeft zelf het antwoord: "richt een platform voor regulier ketenoverleg op."

Minister Veerman luistert aandachtig

Een aantal maatschappelijke organisaties ziet vooral heil in voorlichting en beïnvloeding van consumentengedrag. Zoals het project om een kip te adopteren en deze via een webcam te volgen. "Maar is dat dan genoeg?", zo wordt gevraagd.

“Heeft dat nu daadwerkelijk bereik? Accepteer je de keuze van de consument wanneer die je niet bevalt, of ga je er dan nog harder tegenaan?” Dierenwelzijnsorganisaties hebben hier vooral last van de vele keurmerken, maar de varkenshouder gaat het gesprek met de dierenwelzijnsorganisaties graag aan. “Dan kunnen we onze energie op een positieve manier benutten. SNM en andere organisaties geven aan bereid te zijn om hierover aan tafel te gaan. “Een ketenproducent wijst er op dat de consument niets ‘moet’, maar moet worden overtuigd. De ‘*license to produce*’, het dierenwelzijn, is een absolute basis.” We kunnen wel het efficiëntst produceren, maar niet het goedkoopst in combinatie met dierenwelzijn.”

Voor veel kleinschalige initiatieven is opschaling nodig om het kwaliteitsniveau, qua dierenwelzijn en voedselveiligheid te verhogen. Het voorbeeld van De Hoeve wordt genoemd, waarbij bijvoorbeeld varkenshouders, slachterijen en Stichting Natuur en Milieu om tafel zitten.

Wanneer de minister de grootste vleesverwerker uitdaagt stelling te nemen, zegt deze met “een volmondig ja” toe, varkens of kippen of producten te weigeren die niet voldoen aan de maatschappelijk verantwoorde – gecertificeerde – productiewijze. Ook wanneer dit voor hem uit bedrijfsmatig oogpunt op dat moment gunstig zou zijn. Maar altruïsme voert niet de boventoon. “Ik heb een analyse gemaakt van de markt en mijn grote risico is voedselveiligheid en dierziekten. Ik kan dat oplossen uit mijn marge, of ik ga de markt dusdanig stimuleren dat ik die risico’s verminder. Zodat ik overmorgen in mijn uitbetalingprijs en leveringsvoorwaarden dit ga verbinden waardoor mijn risico’s afnemen, als een soort risicopremie.” En de Nederlandse boer, zo stelt hij, kan daar makkelijk aan voldoen. Door de wijze van productie, (*monitoring, tracking en tracing*), het tegengaan van vervoer over grote afstanden en gebieden waar we geen controle over hebben, dus sluiten van de keten. Geen dogmatische redenering, maar vanuit bedrijfsbelang”.

Daan van Doorn van Best Meat antwoordt de minister

Een kritische kanttekening komt van een vertegenwoordiger van de exportverzamelplaatsen. Hij heeft er geen behoefte aan de markt kleiner te maken. Een vertegenwoordiger van Nutreco wijst op de positie van Nederland in Europa: “België, het Verenigd Koninkrijk en Nederland kennen een krimpende sector. Tweederde exporteren én de slag maken richting biologisch is moeilijk. Innovatie en productdifferentiatie is daarom noodzakelijk. Een aantal voorbeelden zullen succesvol zijn en die moet je stimuleren. Daarbij zal het gemiddelde product ook van een betere kwaliteit zijn. De Nederlandse boer krijgt dan hopelijk erkenning en herkenning dat het product nog nooit zo goed is geweest als op dit moment.”

Optimalisering van de keten wordt als voorwaarde gesteld voor een grootschalig duurzaam initiatief. Volgens de vertegenwoordiger van Albert Heijn is het echter een illusie te veronderstellen dat een grootschalig initiatief alleen maar door de markt gerealiseerd kan worden. Etikettering is daarbij noodzakelijk. Dit wordt ondersteund door een varkenshouder: “Wanneer je water duur kunt verkopen, dan is dat met vlees ook mogelijk.” Maar hij wil ook maatschappelijke acceptatie. Als een supermarkt vlees uit Brazilië wil laten komen, dan is dat best, maar dit moet wel herkenbaar zijn voor de consument. Hetzelfde geldt voor producten uit vlees. Er is wettelijk rugdekking nodig voor vlees en vleesproducten, zo stelt een varkenshouder. Hij is niet bang voor productdifferentiatie. Bij marketing gaat het niet om producten, maar om

de beleving daarbij.

Maar waarom lijken maatschappelijke organisaties zo'n voorkeur te hebben voor kleinschalige projecten, zo vraagt de minister zich af. Is dat vanuit het oprechte geloof dat alleen vanuit kleine initiatieven iets moois groeit, of de gedachte dat de rest dan wel vertrekt? "Een misvatting", zo stellen de maatschappelijke organisaties. "Diverse initiatieven zijn niet kleinschalig en wel degelijk bestaat interesse om het middensegment te ontwikkelen. We zijn voor vaccinatie en wij geloven in kleinschalige initiatieven. Het scharrelei was ooit ook een kleinschalig initiatief dat enorm is uitgegroeid." Naast een groot aantal kleinschalige initiatieven is er een regisseur nodig die in staat is een afgesproken basiskwaliteit af te dwingen, zo stelt een dierwelzijnsorganisatie: "Die lijkt er met de toezegging aan de minister door Best Meat te komen." De Dierenbescherming juicht dit toe: "daarom staan we in contact met alle schakels in de keten, van zaadje tot karbonaadje. Maar dat betekent niet dat we dan de ogen sluiten. De sector zal rekening moeten houden met voortschrijdende normstelling." Het onderwerp 'dierenwelzijn' is nog weinig genoemd en zou internationaal op een hoger niveau gebracht moeten worden. Ook zouden winkels het meer moeten aandurven om producten aan te bieden. Als voorbeeld wordt het trager groeiend vleeskeuken genoemd. Het lijkt of winkels en banken hun willen vrijhouden. Dat minister spreekt in dit verband Albert Heijn, het CBL maar ook de Rabobank aan. Albert Heijn heeft voor biologisch varkensvlees convenanten afgesloten en staat open voor andere grotere initiatieven. Het CBL kan echter niets afdwingen en wijst op geharmoniseerde afspraken in EUREP-GAP verband.

Nu een grote verwerker een regierol wil vervullen wordt ook aan de belangrijkste financiële instelling, de Rabobank gevraagd keuzen te maken. Is deze bereid eisen te stellen aan de klanten van de relatie, bij financiering? Die toezegging wordt niet gedaan. "Een varkenshouder die tegen zo'n laag mogelijke prijs weet te produceren, krijgt ook een offerte. We zullen altijd een zakelijke afweging maken." Ook SNM wordt gevraagd een uitspraak te doen over het ondersteunen van

keteninitiatieven, als voldaan wordt aan een deel van hun voorwaarden. Het antwoord is bevestigend.

Tot slot trekt de minister enige lijnen. "De overheid doet mee. Niet voorop, maar doet mee vanuit twee overtuigingen. Ten eerste komen de echte veranderingen uit de markt en zijn daarom pas duurzaam. Ten tweede, de overheid kan het gewoon niet. Wij maken de wereld niet vanuit Den Haag. De overheid stelt kaders en helpt om duidelijkheid te geven welke richting het op moet. De overheid zal steunen waar ze maar kan."

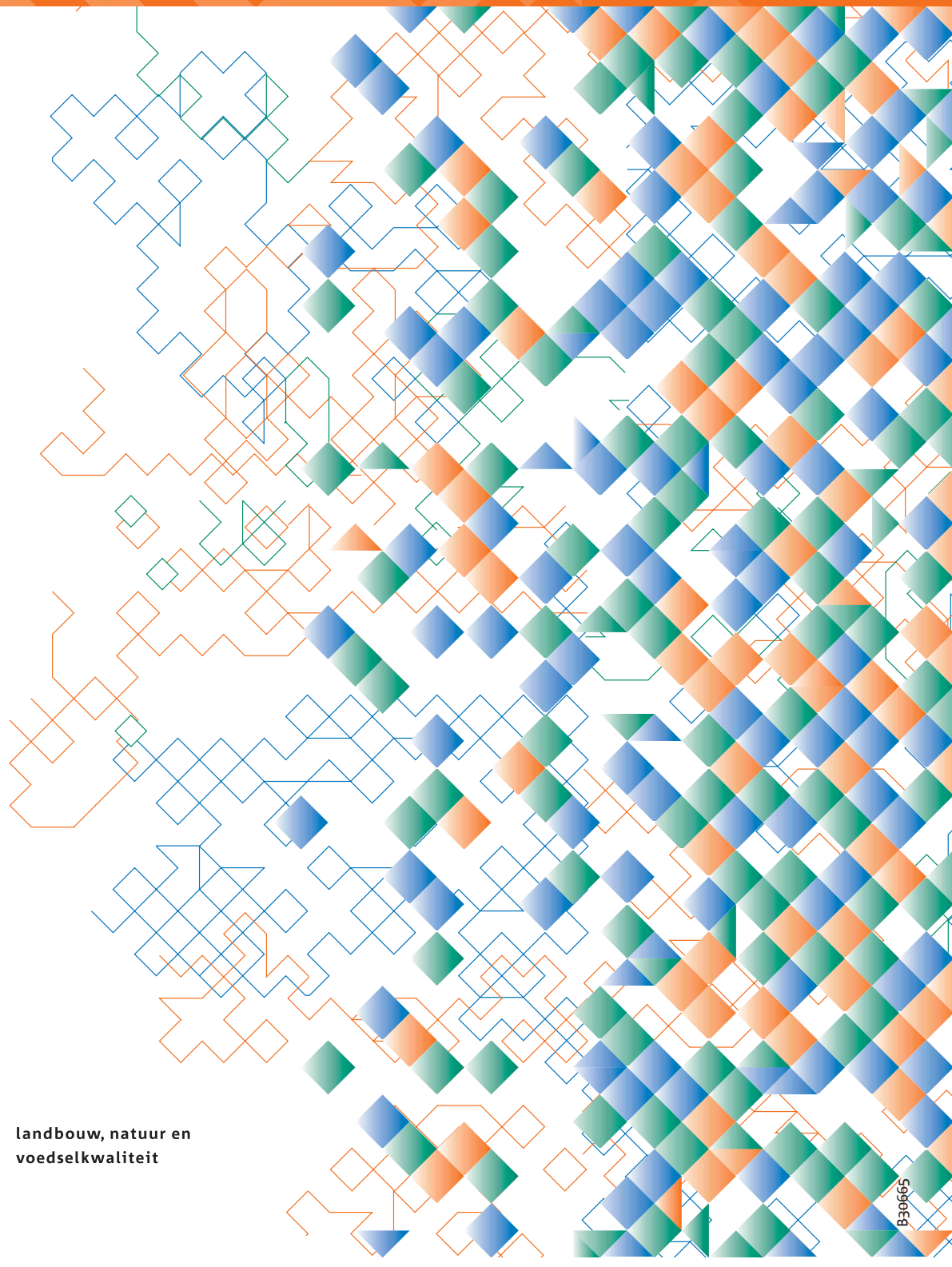
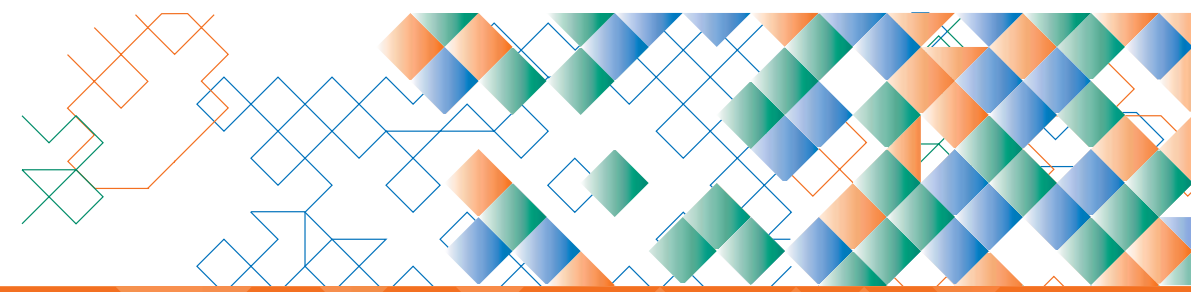
De minister illustreert zijn vertrouwen in de toekomst met een citaat van Slicher van Bath: "steeds weer staat men versteld van de kracht, van de ondernemerszin en van de doorzettingsvermogen van de Nederlandse boeren en tuinders." Maar, zo stelt hij, de sector hoeft Nederland niet uit, maar moet wel veranderen. Voorts blijft er plaats voor een specifieke vorm van veehouderij, toegesneden op de maatschappelijke eisen. "Anders, klein en levenskrachtig voor de toekomst gereed."

Conclusies door Het Portaal

- Het buitenland kan en zal goedkoper produceren. Productdifferentiatie en marketing zal volgens het grootste deel van de deelnemers daarom prijsconcurrentie moeten vervangen
- Een voor de consument begrijpelijk keurmerkensysteem biedt haar of hem de mogelijkheid een afgewogen keuze te maken en zou uniform toepasbaar moeten zijn op in ieder geval varkens-, kippenvlees en eieren.
- Er is ruimte voor het vergroten van het kwaliteitsniveau en het volume in het middensegment. Dit biedt de mogelijkheid kosten voor milieu, dierenwelzijn en kwaliteitsinspanningen in dit middensegment betaald te krijgen
- Wanneer er een pluimveeproduct wordt aangeboden dat boven het basis niveau ligt voor wat betreft product en productiewijze, dan wordt dat door Wakker Dier, SNM en de Dierenbescherming voor een aantal jaren geaccepteerd, mits wordt voldaan aan een aantal dierenwelzijncriteria
- Binnen de intensieve varkenshouderijkolom heeft een leidende verwerker zich bereid getoond op te treden als regisseur, richting een verdere verduurzaming van de sector
- Wanneer de primaire sector flexibel wil inspelen op de consumentvraag, moet deze vraag duidelijker met de primaire sector worden gecommuniceerd. Er is nu onvoldoende voeling met de markt, zijnde de eindgebruiker. Er is behoefte aan een regulier ketenplatform
- Differentiatie vormt een kritische succesfactor voor de sector, mits een zekere schaalgrootte kan worden bereikt.
- Een aantal regels kan en moet – wellicht tijdelijk – worden afgeschaft. De minister

heeft initiatiefnemers/vernieuwers ook opgeroepen aan te geven welke wetten en regels initiatieven voor vernieuwing frustreren.

- De overheid zal zijn verantwoordelijkheid nemen, kaders stellen en steunen waar ze kan.

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit